

Mot storm og strøm

Taler

Christian Lous Lange

Dato

10 desember 1937

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til Viscount (Lord Edgar Algernon Robert Gascoyne Cecil) Cecil of Chelwood

- 1 Det var tre av de ledende statsmenn under Verdenskrigen som fikk et så
avgjørende inntrykk av krigens ødsling med menneskeliv og med økonomiske
verdier, av dens hensiktsløshet som sosial institusjon, og av dens umoral, at de
blev overbeviste pasifister, og for resten av sitt liv ydet sitt høieste for å hindre at
5 en slik ulykke igjen skulde overgå menneskeheten.

- To av dem er gått bort: Woodrow Wilson og Aristide Briand. Nobel-komiteén
har allerede lønnet dem begge med Alfred Nobels pris. Idag har komitéen den
glede å tilkjenne prisen til den tredje, Viscount Cecil of Chelwood, bedre kjent
10 kanskje under sitt oprindelige navn Lord Robert Cecil.

- Man kan kanskje si om Wilson og Briand at de hadde visse tilknytningspunkter
til pasifistisk tankegang: Wilson i sin religiøse puritanske tradisjon; Briand i sin
ungdoms radikale sosialisme.

- 15 Jeg tviler på at det vil kunne finnes noe tilsvarende for Lord Cecils
vedkommende, enten i hans tradisjon, i hans miljø eller hans løpebane forut for
krigen. Det er, tror jeg, helt ut og alene hans opplevelse av krigen, hans erfaringer
som blokademinister og som nestkommanderende utenriksminister, som har
20 vakt hans avsky for krigen, bragt ham til å tenke problemet om krigens
avskaffelse igjennem, og så til å sette all kraft inn på å nå frem til den løsning av
problemene som han hadde funnet riktig.

- Tenk på hans tradisjon og hans miljø! Cecil-slekten er en av de allerførste og
25 allerfornemste av den engelske godseieradel. Hans far, Markien av Salisbury var i
nesten tyve år leder for det konservative parti, og den meste tid førsteminister.
Han tok arven op efter Disraeli, og førte Englands imperialistiske politikk

videre. Den unge Lord Robert Cecil var, et par og tyve år gammel privatsekretær
30 for sin far, første- og utenriksministeren. Han delte helt ut sin fars politiske, og
også hans höikirkelige syn. Det er höist usannsynlig at det på Hatfield, eller i de
kretser i London hvor Lord Robert ferdedes, noengang er blitt talt om pasifisme
uten med et skuldertrekk: den slags barnaktige drømmer beskjeftiget ikke
alvorlige, realistisk innstilte mennesker sig med.

35

Fordi han var yngre sönn, skaffet Lord Robert sig et levebröd; han blev advokat,
og av de aller fineste, de som förer saker for Overhusets skranke. Overhuset er jo
tillike höiestereett i England. I 1906, litt over firti år gammel blev han valgt inn i
Parlamentet, og satt her selvfølgelig på de konservatives benker, under ledelse av
40 sin fetter Arthur Balfour. Efterhvert oparbeidet han sig anseelse også her som
debattant og som dyktig jurist, om han enn ikke hurtig kom frem i allerførste
rekke. Men i 1915, da Asquith under krigens press måtte gi sin regjering et
bredere grunnlag, blev Cecil understatssekretær i utenriksministeriet hos Sir
Edward Grey, og året efter da Lloyd George fikk styrtet sin chef og dannet sitt
45 krigsministerium med program: »War to the bitter end», blev Cecil
blokademinister - en av de mest utsatte stillinger i regjeringen.

Det er i disse krigsår, særlig under samarbeidet med den fine og kloke Edward
Grey, at Cecil har mött pasifismens problem og mött det i den særlige form som
50 problemet dengang hadde antatt - spørsmålet om et »Folkenes Forbund».
Tanken var gammel, men under krigen fikk den en særegen utforming, og i den
utforming har Cecil hatt sin store andel: Han har arbeidet med spørsmålet; han
har sannsynligvis kjempet med det, for han vant frem til full klarhet over det, og
for han fölte sig i helt og sikkert herredömmet over problemet.

55

Det er overordentlig fengslende å følge Cecils utvikling som pasifist og
internasjonalist i de tyve år, fra hans omvendelse under krigen og frem til idag.
Jeg bruker med vilje det religiöst betonte ord »omvendelse». Lord Cecil er
utvilsomt på bunnen en religiös natur, men av en egen type - den höikirkelige,
60 den episkopale. Ofte når man sitter under hans talerstol, er det som man hørte
en höiærverdig biskop forkynne den åpenbarede sannhet. Men han har også
andre strenger på sitt instrument enn forkynnerens; han er en dyktig jurist, en
slagferdig debattant, ja - hvis det trenges - tillike en behendig taktiker. Hans
höie, nu sterkt böiede skikkelse imponerer. Selv om han nok kan både spøke og
65 le, så er det alltid dypt alvor på bunnen. Omvendelsen fra hans ungdoms
likegyldighet likeoverfor fredsproblemet til hans modne alders dype

overbevisning om dets centrale betydning har vært kanskje hans livs viktigste
oplevelse.

70

Hvad har han ikke hatt for hemninger og nedarvede fordommer å overvinne!
Ingen vokser noensinne helt bort fra sin barndom og ungdom. Ofte i løpet av
de tyve år Cecil har kjempet for pasifismen og for Folkeforbundet er
hemningene dukket op, og har ført ham til å ta stilling på en imellem
75 selvmotsigende måte. Det er stor sannhet i hvad en vittig irlender har sagt om
ham: »Lord Robert står med én fot i middelalderen og med den andre i
Folkenes Forbund».

80

Men han er blitt tro mot sin nyvunne overbevisning. Det er hovedsaken. Det er
dobbelt ære verdt, netop fordi han har hatt motstand å overvinne i sitt eget sinn.

85

Ser vi på hans rent intellektuelle stilling til Folkeforbundets problem, er det
beundringsverdig hvor tidlig han med stor klarhet har utformet hovedpunktene
i sitt syn, og hvor konsekvent han siden - mot storm og strøm - har holdt fast på
disse hovedpunkter.

90

Dagen efter våbenstilstanden, altså den 12. november 1918, talte han ved
universitetet i Birmingham om planen for et Folkeforbund.

95

Han gleder sig over at krigen er slutt og over at seiren er vunnet. Men han peker
især på det ansvar som seiren legger på seierherrene. Det gjelder å skape en varig
fred og et organ for mellemfolkelig samarbeide som kan sikre fredens varighet.
Derfor må seiren ikke friste seierherrene til å skape noe herredømme for de
allierte, men et Folkeforbund for alle nasjoner - et forbund av selvstendige
nasjoner, ikke en overstat.

100

Hovedgrunnlaget for dette nye forbund er ikke juridiske institusjoner, som
domstol og voldgift. De bör være hjelpemidler, verktöi, så å si, for den sterkest
virkende makt bak Forbundet: en våken oplyst offentlig mening, som vil kreve
fredelig lösning av tvist, gjerne ved dom eller voldgift, men i hvert fall ved
forhandling og forlik. Denne offentlige mening må få full adgang til å si fra, når
tvist opstår.

105

Det springende punkt i det hele system er derfor at statene forplikter sig til ikke

å gripe til våben, ikke »gå til krig» som den nye formel lyder, men binder sig til utsettelse og drøftelse under opinionens offentlige kontroll. Cecil forutser at statene vil forbeholde sig at avgjørelsen er enstemmig. De kommer ikke til å opgi
110 sitt »liberum veto». Men, sier han, »når det vesentlige er å sikre utsettelse og diskusjon d. v. s. tid til å sette den offentlige opinion istand til å gripe inn, og kunnskap om tvisten for at opinionen skal kunne dømme om saken, så er ikke kravet om enstemmighet noen alvorlig innvending mot planen». - Her er det den engelske parlamentariker som taler; han vet at dette system har spart hans
115 eget land for revolusjon, har sikret det utvikling i fred, i nesten 300 år. Han håper de andre nasjoner vil komme efter.

Skulde en stat bryte sitt løfte, ikke overholde fristen og derved hindre drøftelsen, da må de andre stater anvende militære og økonomiske maktmidler mot den
120 stat, som går til krig for en rimelig frist er forløpet. Lord Robert, blokade-minister under krigen, la især vekt på det økonomiske våben. Nedrustingen nevnte han som nødvendig, men dette store og avgjørende ledd i systemet lå dengang ennu i bakgrunnen av hans bevissthet.

125 Derimot understreket han sterkt betydningen av det jevne internasjonale samarbeid som han, overensstemmende med sin nære venn general Smuts' tanke, vilde betroe til Forbundet, for derved å gjøre dette til et permanent virkende organ.

130 Allerede her har vi Cecils syn på Folkeforbundets organisasjon og på dets muligheter klart utformet, og i den følgende tid vender han igjen og igjen tilbake til disse hovedpunkter.

Först gjaldt det å få statene til straks å vedta pakten for det nye forbund. Her
135 stod han helt ut på Wilsons standpunkt, at pakten måtte være en del av selve fredstraktatene. Det var utvilsomt riktig. Det vilde vært en politisk-psykologisk feil om man hadde latt pakten utstå, og hadde innkalt en særskilt internasjonal konferanse for å stifte Forbundet. - Da hadde vi kanskje ikke fått noe Forbund, i alt fall ikke et tilfredsstillende. Men det var en høi pris å betale; det fulgte store
140 ulemper og skyggesider med. Desverre får man sjelden eller aldri noe gratis, sjeldnest kanskje i det politiske liv.

På Cecils andel i utformningen av Pakten skal jeg ikke gå nærmere inn. Både som jurist og politiker spilte han her en avgjørende rolle. Jeg skal bare få nevne

at hans tradisjon som höikonservativ en gång spilte inn: han holdt sterkt på at i Forbundets Råd, dets viktigste organ særlig i politiske spørsmål, skulde bare stormaktene ha sete. Han så på Forbundet som en utvikling og videreførelse av den gamle europeiske konsert. Men han lot sig overbevise om at dette vilde være
150 uriktig, og han er siden kommet helt bort fra det.

I de tre første år av Forbundets liv 1920, 21 og 22 blev Cecil en av forgrunnsfigurene i dets arbeid. Han var gått ut av Lloyd Georges regjering snart efter krigens slutt, og han blev ikke britisk delegert til disse tre
155 forsamlinger. Men general Smuts, som var blitt hans nære ven, ba ham representere Syd-Afrika i Forsamlingen. Det var et stort held; han kunde optre med meget stor frihet. Jeg undres om ikke de tre årene har vært noen av de lykkeligste i Lord Cecils politiske og internasjonale liv.

Fra først av var han ganske på det rene med at Forbundet ikke var et fikst og ferdig instrument. Det måtte pleies, det måtte utvikles og vokse, kvantitativt i medlemstall, kvalitativt i arbeidsevne og arbeidsprestasjon. Lord Cecil var i disse
160 begynnelsesår leder for den progressive flöi innenfor Forbundet. Det er interessant å se hvorledes han planmessig tar op tankene fra sitt program i
165 Birmingham - talen fra 1918, og søker å sette dem ut i virkeligheten.

Først og fremst vil han ordne Forsamlingens arbeid slik at det foregår i offentlighetens fulle lys, så at opinionen og dens viktigste representant pressen kan følge arbeidet, stimulere det og kritisere det. Sammen med representantene
170 for andre små makter, ikke minst (det er tilfredsstillende å kunne si det her) de nordiske stater og blandt dem i første rekke Hjalmar Branting og Fridtjof Nansen, driver han igjennem at Forsamlingen skal mötes årlig; at det skal være en hovedregel at mötene, både plenarmötene og kommisjonsmötene, skal være offentlige. Og særlig får han satt igjennem noe ganske nytt i det mellemfolkelige
175 liv: Forsamlingens sesjon begynner hvert år med en såkaldt almindelig debatt. Den föres formelt på grunnlag av generalsekretariatets årsberetning; men et hvilket som helst spørsmål av internasjonal art kan her bli fört frem. Forsamlingen er blitt en fri tribyne.

Sant nok, det er ikke altid, det er nokså sjelden ennogså, at det blir en debatt i egentlig forstand, en tankeutveksling med innlegg og svar; oftest synker den almindelige debatt ned til å bli - som trontaledebattene i vårt storting også kan bli det - en rekke innbyrdes uavhengige erklæringer om höist forskjellige

185 spørsmål. Men det har hendt i Forsamlingen at plutselig tendes en elektrisk gnist
så det blir en virkelig strøm i debatten.

Det var Cecil som på den første Forsamlings tredje dag, 17. november 1920,
åpnet den almindelige debatt. Det var en merkelig tale, og jeg må få anføre et par
190 av punktene i den. Han talte først og lengst om betydningen av at den offentlige
mening blev vakt til å arbeide med og for og gjennom Forbundet. Det var da han
formet en setning som blev et slagord og et program: »Publicity is the very life-
blood of the League of Nations».

195 Men han kom til slutt også inn på selve grunnsetningene, på de moralske bud
som Forbundet må følge. Det er merkelige ord i en konservativ
stormaktspolitikers munn; det er desverre også profetiske ord: »La oss ikke være
redd for vår makt. La oss bli sterkere og sterkere. Det er ikke ved å gjøre for
meget at Forbundet kan komme i fare. Den eneste fare som truer Forbundet er
200 at det gradvis kan synke ned til en tilstand av respektabel middelmådighet, og
uten nytte gjøre det politiske maskineri innviklet. Vi må forberede oss på å følge
en dristig linje i det store fredens og forsoningens arbeid som ligger foran oss.»

Og han sluttet talen med noen personlige ord; ingen som hørte ham vil ha glemt
205 dem.

»Jeg representerer her general Smuts. Tenk litt over det. General Smuts var for
mange år siden en av de mest fryktede og fremragende boergeneraler i kamp
mot det britiske rike, og jeg er sønn av den første-minister som førte krigen for
210 det britiske rike. Og dog går boergeneralen til den engelske fursteministers sønn
og ber ham representere ham i Forbundsforamlingen som den som best kan
uttrykke generalens syn på mellomfolkelige forhold. Hvordan har det kunnet gå
for sig? Ikke ved engstelighet, ikke ved å vike tilbake for dristig aksjon, men ved
en handling som var båret av tillit til boerfolket. Det var en handling - jeg er ikke
215 redd for å si det - som dengang syntes mig for rask og for tidlig, men som har vist
sig mer enn berettiget ved sine resultater».

(Det gjelder, som De vil forstå, Campbell-Bannermans ophevelse i 1906 av
undtagelses-styret efter krigen i Syd-Afrika og innrømmelse av selvstyre som
Dominion).

220

»I sannhet - fortsatte Cecil - det er et eksempel for oss. La oss ikke være bange.
La oss ikke vike tilbake for de største forholdsregler for å skape fred og

forsoning. Tro mig, de vil alle vise sig berettiget i fremtiden. Jeg vil si til denne
225 forsamling med all den kraft jeg rår over. La vårt motto være: »Vær rettferdig og
frykt ikke». - »Be just and fear not».

Det vilde ta alt for lang tid å gjennomgå Lord Roberts virke i og for Forbundet.
Bare et par ting skal såvidt bli nevnt.

230

Forbundet fikk alt i 1920 opprettet den faste domstol for internasjonal rettspleie
som Paktens § 14 hadde pålagt det å få istand; i 1921 blev det første
dommerkollegium valgt. Cecil var med i dette arbeid, og da det var avsluttet,
minnet han om den annen »löfteparagraf» i Pakten, § 8, som krever nedrusting
235 gjennomført ved internasjonal avtale: »nedrustingen, sa han, er den neste store
sak Forbundet må ta fatt på».

Her satte han megen kraft inn. Han forsøkte veier som han trodde vilde være
snarveier, men som viste sig å være blindgater. Men, det må sies; han slapp aldrig
240 målet av syne.

I 1923 gikk han inn i den nye konservative regjering under Stanley Baldwin, og
fra da møtte han i løpet av 10 år som representant for the United Kingdom både
i råd og forsamling, men med visse avbrytelser, f. eks. under den første
245 arbeiderregjering i 1924, »Genève protokollens år». Dette la sterke bånd på
ham; han hadde ikke det alburum som han hadde hatt da han representerte sin
ven og meningsfelle Smuts. Han fikk ikke alltid møte i den kommisjon som
hadde med nedrustingen å gjøre. Det er ingen hemmelighet at han imellem
tenkte på å gå ut av det konservative parti; men båndene som bandt ham til hans
250 fedres parti var for sterke. Han blev stående i dets rekke og representerte det
britiske rike, f. eks. i den Forberedende nedrustings-kommisjon hvis opgave var
teknisk å gjennomarbeide nedrustings-problemet.

Ofte i disse år så han med mismot på den uthulningspolitikk overfor
255 Forbundet, som også hans egen regjering fulgte, og som reduserte Forbundet til
den »respektable middelmådighet», som han i sin første tale i Forsamlingen
hadde sagt var det han fryktet mest.

Stormaktenes vikende politikk overfor Japan i 1931-32 var et ledd i denne
260 uthulnings-politikk, og siste gang Cecil i det hele møtte i Forsamlingen, i
september 1932, tok han i en merkelig tale med stor kraft op

nedrustingsspørsmålet, som prøvestenen for viljen til fred. Blev først nedrustingen gjennomført, vilde, sa han, den internasjonale atmosfære med ett
265 slag bli ændret. Nasjonene vilde ha truffet sitt endelige valg for freden. Avviste den nedrustingen, vilde verden falle tilbake til tilstanden for krigen.

Jeg skulde tro at Cecil med denne merkelige tale har villet markere at nu sa han den hjemlige partipolitikk farvel. I Overhuset, hvor han satt siden han i 1923 var
270 blitt Viscount Cecil of Chelwood, tok han plass utenfor partiene »on the cross benches», hvor bl. a. bispene sitter; de skal også være utenfor partiene.

Han var igjen en fri mann.

275 Archimedes har sagt: »Gi mig et sted å stå utenfor jorden, og jeg skal bevege den».

Fra første stund har Cecil arbeidet på å skape en platform utenfor forbundet for å holde det i bevegelse. Den platform har han søkt og også funnet i den
280 offentlige opinion. Han har tatt initiativet til å få dannet Folkeforbundsforeningen i Storbritannia, en mektig sammenslutning som har utfoldet en imponerende virksomhet. Cecil står fremdeles som dens president.

Eksemplet fra England er fulgt i de fleste andre land, og også i den internasjonale
285 union for Folkeforbundet har Cecil vært president i to år. Presidentskapet går der på omgang.

De siste års tunge motgang har så langt fra dempet Cecils iver. Han har vært hovedleder for to store tiltak som netop sikter på å mobilisere den offentlige
290 opinion i kampen mot krig og internasjonalt anarki.

Det ene var av nasjonal art, den såkaldte »Peace Ballot» i 1934, en privat folkeavstemning om stillingen til Folkeforbundet. Cecil hadde lagt planen for arbeidet, ledet agitasjonen, og var selv med i den. Optimistene hadde ventet at 4-
295 5 millioner vilde svare på de fem spørsmål som blev stilt. Det kom svar fra 11 1/2 million, og det viste sig at der var et overveldende flertall, 11 millioner for Folkeforbundet, 10 1/2 million for nedrusting, 10 millioner for anvendelse av økonomiske sanksjoner mot en angriper, 6,780,000 for militære.

300 Det betydningsfulle resultat av dette tiltak var at ikke bare de som selv stemte,

men mange fler blev bragt til å tenke over fredsproblemet og over løsningen av det gjennom Folkeforbundet. Men samtidig hadde folkemeningen umiskjendelig gitt sig uttrykk til fordel for Forbundet, så da regjeringen Baldwin
305 utskrev nye valg mens den etiopiske konflikt var under opseiling blev den nødt til å ta bestemt stilling for »det kollektive system». Vi vet desverre at da valget vel var over, da regjeringen hadde vunnet sin seier, vek den allikevell tilslutt tilbake for konsekvensene: den valgte å la sanksjonene falle, og gå ti, den veldigste oprusting som selv vår tid kjenner.

310

Det er kjent at dette gikk uhyre sterkt inn på Lord Cecil. Han var 70 år; noen hver kunde ha vært fristet til å gi op, og en privat uttalelse av ham tyder på at han hadde holdt på å miste sitt pågangsmot.

315

Desto beundringsverdigrere er det at han allikevel bestemte sig for et nytt tiltak. Han hadde fått vise at han hadde den brittiske opinion bak sig. Nu tok han på sig den svære opgave å mobilisere den internasjonale opinion: sammen med den franske politiker Pierre Cot planla han Verdenssamlingen for Fred. Det er som et »Quand même» fra den gamle mann.

320

Han fikk stor fremgang. Den tilslutning denne nye organisasjon har fått - fra konservative som Cecil selv, hans venn Lord Lytton og fra flere andre fremtredende konservative rundt om i andre land, over liberale, radikale, kooperatører og andre upolitiske grupper, helt over til sosialdemokrater og
325 kommunister - viser hvor våken den offentlige mening i virkeligheten er blitt overfor den truende krigsfare. Det er diktaturenes farlige angrep mot verdens fred, i Afrika, i Spania, i Östasia, som har skapt trang til konsentrasjon. Desverre er samlingen ikke så komplett som den kunde ha vært: den kan ikke få åpen tilslutning innenfor diktaturlandene.

330

Verdenssamlingen vil ikke konkurrere med noen av de bestående organisasjoner; den vil samle dem i en felles front for å fremkalle en konsentrert aksjon. Dens program er derfor meget moderat. Det går ut på oprettholdelse av det man for noen år siden trodde var vunnet inn som et varig grunnlag for internasjonalt
335 samarbeide og for fred; det krever, til styrkelse av »det kollektive system», bare to, men to meget vesentlige, reformer, som forövrig allerede finnes innskrevet som programposter i Folkeforbundets pakt: internasjonal nedrusting og et »effektivt apparat innenfor Forbundets rammer for endring i fred av mellomfolkelige forhold som kan före til krig».

Det er beundringsverdig og det er vemodig å se at dette siste tiltak fra Lord Cecil side helt ut, ikke bare stemmer med, men nesten ord for ord hviler på de betraktninger han fremholdt i sin tale ved universitetet i Birmingham for snart
345 tyve år siden. Beundringsverdig, fordi det viser enheten og sammenhengen i denne store linje i hans livsverk; vemodig fordi det viser at i den fimbulvinter vi oplever i det internasjonale liv er det desverre nødvendig igjen å begynne å bygge fra grunnen av. - Sisyphos' sten!

350 Men til vinneren av Nobels fredspris i år, Lord Cecil of Chelwood, tror jeg vi bör rette et par linjer av en dansk dikters vers om helten Sisyphos:

»Ikke den fulbragte Dåd, men Kraften, utrettelig övet,
modne dig skal, oh Mand, for Heroernes Rang.»

355

Kilde

Les Prix Nobel en 1937, s. 71-79.

Emner

Folkeforbundet, Fred, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale

360

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/mot-storm-og-strom>

365

370

375